

22.9.2004

721/4/02

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

KOTIETSINNÄN EDELLYTYKSET JA POLIISIN VAITIOLO-OIKEUS

1

KANTELU

A pyysi 11.3.2002 päivätyssä kirjeessään oikeusasiamiestä tutkimaan Ranuan-Posion kihlakunnan poliisilaitoksen ja Lapin lääninhallituksen poliisiosaston menettelyä. A katsoi joutuneensa perusteettoman ilmiannon kohteeksi ja tästä ilmiannosta oli seurannut kotietsintäkin. A arvosteli myös poliisin toimintaa asiassa tekemänsä rikosilmoituksen tutkinnassa. Erityisen tyytymätön hän oli siihen, ettei ilmiannon tekijän henkilöllisyyttä ole hänelle paljastettu, vaikka hän tätä myös lääninhallitukselta pyysi. A pyysi oikeusasiamiestä tutkimaan poliisiviranomaisten menettelyn oikeellisuuden ja ilmoittamaan ilmiantajan henkilöllisyyden.

- - -

3

RATKAISU

3.1 Tapahtumatietoja

Ylikonstaapeli B kertoo saaneensa 7.10.2001 klo 19.58 "luotettavalta ihmiseltä" ilmoituksen, että Ranuan Portimojärvellä oli luvallisessa hirvenmetsästyksessä kaadettu ylimääräinen eli luvaton aikuinen hirvi. B ja vanhempi konstaapeli C tekivät maastoetsintää, mutta luvatonta kaatopaikkaa ei löytynyt. Tästä huolimatta he olivat havaintojensa perusteella vakuuttuneita siitä, että luvaton kaato oli tapahtunut. Tutkittavaksi rikokseksi oli kirjattu metsästysrikos 6. – 7.10.2001. Epäilykset kohdistuivat selvitysten mukaan kantelijaan eli A:han.

Kun poliisi sai seuraavana päivänä tietää, että A oli lähtenyt autolla kotiinsa Sipooseen, B ja C kertovat esittäneensä nimismies D:lle kotietsintää hirvenlihojen löytämiseksi. D antoikin kirjallisen määräyksen kotietsinnästä A:n asuntoon varastoineen ja tämän autoon. D:n mukaan tarkoitus oli, että kotietsintä olisi tehty vain A:n autoon, kun hän saapuu kotiinsa Sipooseen. Kuitenkin kotietsintä A:n kotiin tehtiin jo ennen hänen saapumistaan sinne, vaikka nimismies D:n mukaan tämä "vain tuhoaisi etsinnän mielekkyyden". Kotietsinnän toimitti 8.10.2001 klo 14.30 virka-apuna Porvoon kihlakunnan poliisilaitos. Asunnosta ei löytynyt mitään epäiltyä rikosta valaisevaa. A sai

tiedon kotietsinnästä, kun hänen vaimonsa soitti autoon A:n ollessa vasta Varkauden tienoilla kotimatallaan.

Epäilystä hirven salakaadosta kirjattiin rikosilmoitus - - -. Jutun tutkijana oli vanhempi konstaapeli C ja tutkinnanjohtajana nimismies D. Asiassa toimitettiin loka-joulukuussa 2001 muutamia kuulusteluja. Tämän jälkeen nimismies D päätti 1.1.2002 lopettaa tutkinnan, koska ei ollut tullut näyttöä metsästysrikoksesta.

A pyysi jo 9.10.2001 poliisia tutkimaan, oliko joku syyllistynyt väärään ilmiantoon häntä kohtaan, koska hän ei ollut syyllistynyt metsästysrikokseen. Myös tämän jutun - - - tutkijana toimi vanhempi konstaapeli C ja tutkinnanjohtajana nimismies D. Asiassa kuulusteltiin A:ta asianomistajana ja todistajana ylikonstaapeli B:tä. A vaati, että poliisi selvittää, kuka ilmoittaja on. Ylikonstaapeli B kertoi kuulustelussaan saaneensa vihjetiedon "luotettavalta ihmiseltä".

Nimismies D päätti 1.1.2002 lopettaa tutkinnan, koska kysymyksessä ei hänen mukaansa ollut väärä ilmianto. Päätöksessä todetaan mm., että "poliisilla ei ole mitään syytä epäillä, että kukaan olisi tahallaan väittänyt A:n tehneen metsästysrikoksen."

Tämän jälkeen A pyysi Lapin lääninhallituksen poliisiosastoa ilmoittamaan, kuka oli hänestä ilmiannon tehnyt henkilö. Lääninpoliisiylitarkastaja E:n 7.2.2002 allekirjoittamassa kirjeessä todetaan, että ylikonstaapeli B ei poliisilain 44 §:ään vedoten suostu paljastamaan vihjeen antanutta henkilöä ja että B:llä on oikeus pitää tietolähteensä salassa. Sen vuoksi poliisiosasto ei ole voinut toimittaa A:lle hänen pyytämäänsä tietoa.

3.2 Kannanotto

3.2.1 Väärän ilmiannon esitutkinta

Yleistä

Esitutkintalain (ETL) 2 §:n mukaan poliisin on toimitettava esitutkinta, jos asiassa on syytä epäillä rikosta. Esitutkinta voidaan ETL 43 §:n mukaan päättää saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi muun muassa, jos on käynyt ilmi, ettei rikosta ole tehty tai ettei ketään voida panna asiassa syytteeseen.

Nimismies D toteaa, että kun B poliisilakiin vedoten kieltäytyi ilmaisemasta vihjeen antajan henkilöllisyyttä ja kun tämä kokeneena tutkijana arvioi, ettei ilmoittaja tahallaan tehnyt väärää ilmiantoa, ei tutkinta voinut edetä laajemmalle.

Onkin totta, että jos ilmiannon tekijän henkilöllisyys salataan, ei tutkinta voi tietenkään edetä ainakaan syyteharkintaan. Tässä tapauksessa salaaminen on perustettu poliisilain 44 §:ään. Sen 1 momentin mukaan poliisin henkilöstöön kuuluva ei ole todistajana tai muuten kuultaessa velvollinen ilmaisemaan hänelle hänen palvelussuhteessaan tietoja luottamuksellisesti

antaneen henkilöllisyyttä eikä salassa pidettäviä taktisia tai teknisiä menetelmiä. Tämän vaitiolo-oikeuden voi mainitun lainkohdan 3 momentin mukaan murtaa vain tuomioistuimien, jos erittäin painavat syyt sitä vaativat asiassa, jossa virallinen syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus. Tietoja antaneen henkilöllisyyttä ei tällöinkään saa määrätä ilmaistavaksi, jos siitä ilmeisesti aiheutuisi vakavaa vaaraa hänen tai hänen läheistensä turvallisuudelle.

Poliisimiehen vaitiolo-oikeutta ei siten voida murtaa esitutkinnassa. Totean myös, että vaikka poliisi on antanut tämän kanteluasian ratkaisemiseksi minulle tietoja vihjetiedon antajan henkilöllisyydestä, en katso, että poliisilain 44 §:n mukainen vaitiolo-oikeus voidaan murtaa oikeusasiamiehelle tehtävän kantelun "kautta". Siten vaikka olen laillisuusvalvontaani varten saanut tietoja vihjetiedon antajan henkilöllisyydestä, en katso voivani niitä A:lle paljastaa. Tästä syystä myös kannanottojeni perusteet ovat osin jossain määrin yleisluontoiset, koska esimerkiksi kotietsinnän perusteiden yksityiskohtainen läpikäyminen tässä A:lle tiedoksi menevässä päätöksessä johtaisi vaitiolo-oikeuden murtamiseen.

Esitutinnan lopettaminen

A:n epäilemän väärän ilmiannon esitutkinta on ollut hyvin suppea. A:n lisäksi on kuulusteltu vain ylikonstaapeli B:tä todistajana. Kun nimenomaan B oli se poliisimies, joka vihjetiedot vastaanotti, ei tutkinta käytännössä voinut edetä, kun hän vetosi vaitiolo-oikeuteensa. Toisaalta nimismies D ilmoittaa perustaneensa päätöksensä siihen B:n "kokeneena tutkijana" tekemään arvioon, ettei ilmoittaja tahallaan tehnyt väärää ilmiantoa. Selvityksen mukaan nimismies D on kylläkin tiennyt ilmiantajän henkilöllisyyden ja sen, mitä tämä on poliisille kertonut, joten hän on voinut myös itse asian arvioida.

Väärästä ilmiannosta säädetään rikoslain 15 luvun 6 §:ssä. Rangaistavaa on kuitenkin vain tahallinen väärän tiedon antaminen. Minun käytettävissäni olevan selvityksen perusteella ei ole aihetta epäillä, että nimismies D olisi ylittänyt harkintavaltansa tai käyttänyt sitä väärin, kun hän päätti asian esitutkinnan katsoen mm., ettei kyseessä ole (ainakaan) tahallinen väärin tietojen antaminen poliisille. Totean myös, että "ilmiantajän" antamat tiedot eivät sinällään näytä juurikaan koskeneen suoraan A:ta, vaan enemmänkin sitä, että ylipäätään oli tapahtunut salakaato. A:han kohdistuneessa rikosepäilyssä on ollut paljolti kysymys myös poliisin tekemistä johtopäätöksistä (ks. myös jäljempänä kotietsinnän yhteydessä lausuttu).

- - -

3.2.2 Kotietsintä

Tapahtuma-aikaan voimassa olleen pakkokeinolain (PKL) 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan, jos oli syytä epäillä, että oli tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus oli vähintään kuusi kuukautta vankeutta, saatiin rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai kulkuneuvossa toimittaa kotietsintä takavarikoitavan esineen löytämiseksi tai

muutoin sellaisen seikan tutkimiseksi, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Lainkohdan 2 momentin mukaan saatiin kotietsintä muun kuin rikoksesta todennäköisin syin epäillyn luona toimittaa ainoastaan silloin, kun rikos oli tehty hänen luonaan tai epäilty oli siellä otettu kiinni taikka muuten erittäin pätevin perustein voitiin olettaa, että etsinnällä saatetaan löytää takavarikoitava esine tai muutoin saada selvitystä rikokseen. Lainkohdan 1 momentin soveltaminen edellytti kotietsinnän kohteena olevien tilojen "haltijaan" kohdistuvaa todennäköistä rikosepäilyä (ks. esim. hallituksen esitys 52/2002 s.57), kun taas 2 momentin soveltamisen vaatimuksena oli erittäin päteviin syihin perustuva oletus etsinnän muodostumisesta tulokselliseksi.

Nyttemmin kotietsinnän vaatimuksia on 1.1.2004 voimaantulleella PKL:n muutoksella lievennetty ja etsinnän perusteeksi riittää nyt kysymyksessä olevan kalta isissa tilanteissa "syytä epäillä" –tasoa oleva rikosepäily. Tämä kanteluasiaa on kuitenkin arvioitava tapahtuma-aikaan voimassa olleen lainsäädännön valossa.

Tapauksessa oli kysymys PKL 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaisesta kotietsinnästä, joka edellytti siis sitä, että kotietsinnän kohteena olevaa henkilöä epäiltiin todennäköisin syin. Pelkästään se, että esitutkintakynnys ylittyi ja voitiin ka tsoa olevan syytä epäillä metsästysrikosta, ei siten ole ollut riittävää. Itse asiassa lain (tuolloista) vaatimusta todennäköisistä syistä voidaan pitää varsin korkeana.

Nimismies D on selvityksessään ensiksikin vedonnut "ilmiantajalta" saatuihin tietoihin. Nuo tiedot - joita edellä todetuista syistä ei tässä voida yksityiskohtaisesti käydä läpi - eivät käsitykseni mukaan kuitenkaan viitanneet mitenkään vahvasti nimenomaan A:han. Kysymys näyttää enemmänkin olleen yleisemmästä metsästysrikoksen epäilystä ja poliisin (B) " ilmiantajalta" saatujen tietojen yhdistämisestä muuhun poliisilla olleeseen tietoon ja poliisin tältä pohjalta tekemistä päätelmistä. "Ilmiantaja" on siten kylläkin osaltaan vaikuttanut epäilyjen suuntautumiseen, mutta saamieni selvitysten perusteella näyttää siltä, että ratkaisevampaa on ollut poliisin tekemä kokonaisarviointi.

Siltä osin kuin nimismies D:n selvitystä voidaan käsitykseni mukaan pitää julkisena, totean seuraavaa. Se, että alueella oli useana vuonna tapahtunut salakaatoja, ei ole ollut aihe epäillä A:ta rikoksesta tässä yksittäistapauksessa. Myöskään se, että A kuului metsästysporukkaan, jonka jäljiltä oli ennen nyt epäiltyä rikosta löydetty paalulla merkitsemätön kaatopaikka (joka oli merkitty vasta valvojan löydettyä sen), on kovin heikko viite siitä, että juuri A olisi nyt kyseessä olevassa konkreettisessa tapauksessa (metsästysrikos 6. – 7.10.2001) syyllistynyt rikokseen. Kysymyksessä ovat eri tapaukset. Samaa voi sanoa siitä tosiseikasta, että A lähti 8.10.2001 Ranualta kotiinsa Sipooseen.

Yleisesti on todettava, että vaikka metsästysrikokset varmasti ovat usein hyvinkin hankalasti selvitettäviä, ei tämä ole peruste toimittaa kotietsintöjä lain edellyttämää keveämmin perustein niitä tutkittaessa.

Nimismies D:n esiin tuomien seikkojen voi joiltain osin nähdä puhuvan sen puolesta, että A oli voinut syyllistyä metsästysrikokseen – se toisin sanoen oli mahdollista tuolloin tiedossa olleiden seikkojen valossa. Tästä on kuitenkin pitkä matka rikosepäilyyn "todennäköisiin syihin", joita PKL puheena olevan kotietsinnän toimittamisaikaan edellytti. Koska kotietsintä merkitsee poikkeusta perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattuun kotirauhan suojaan, sen edellytyksiä on harkittava huolellisesti. Perusoikeuksien suoja vesittyä, jos niiden rajoitusta tarkoittavien pakkokeinojen aineellisten edellytysten lisäksi myös niitä koskevia näyttökynnyksiä ei tulkittaisi asianmukaisen tiukasti.

D on myös vedonnut siihen, että vastoin hänen tarkoitustaan etsintä toimitettiin A:n asunnossa eikä vain autossa. Kotietsintään kulkuneuvossa vaaditaan samat edellytykset kuin asunnossaakin. On kuitenkin perusteltua lähteä siitä, että asunnossa eli kotirauhan ydinalueella toimitettava etsintä merkitsee syvempää puuttumista perusoikeuksiin kuin esimerkiksi pelkästään sen tarkastaminen, onko autossa hirvenlihaa. Tämä ero on jo PKL 7 luvun 1a §:ssä säädetyn pakkokeinojen käytön suhteellisuusperiaatteen mukaan otettava huomioon pakkokeinon käyttöä harkittaessa. Totean kuitenkin, että D:n kirjallinen kotietsintämääräys ei ole koskenut vain A:n autoa vaan myös tämän asuntoa varastoineen. Tähän nähden en ole katsonut aiheelliseksi enemmälti tutkia kotietsinnän käytännön toteutusta.

Yhteenvedon totean seuraavaa.

Minun käsitykseni mukaan D:n esiin tuomat seikat ovat olleet vain varsin heikosti A:n mahdolliseen syyllisyyteen viittaavia. Ne eivät kokonaisuutena arvioituina ole täyttäneet kotietsinnän edellytyksiä. Samaa mieltä on ollut sisäasiainministeriön poliisiosasto. Kysymys ei mielestäni ole ollut edes erityisen tulkinnanvaraisesta rajatapauksesta. Kun D ei kuitenkaan ole menetellyt niin moitittavasti, että syytteen nostaminen olisi tarpeen, katson riittäväksi antaa nimismies D:lle huomautuksen hänen edellä kerrotusta lainvastaisesta menettelystään.

3.2.3 Lääninpoliisiylitarkastaja E:n menettely

Kuten edellä kohdassa 3.2.1 on todettu, poliisilain 44 §:n mukaisen vaitiolo-oikeuden voi murtaa vain tuomioistuimien. Tämän vuoksi lääninpoliisiylitarkastaja E ei ole menetellyt lainvastaisesti, kun hän A:lle 7.2.2002 lähettämässään kirjeessä on todennut, ettei "ilmiantajan" nimeä voida A:lle toimittaa.

3.2.4 Eräitä tapauksen esiin nostamia ongelmia

Riippumatta siitä, ovatko viranomaiset menettelleet lainmukaisesti asiassa, on tämä tapaus tuonut esiin eräitä periaatteellisia ongelmia.

A:n käytettävissä olevat oikeussuojakeinot

A on joutunut pakkokeinon eli kotietsinnän kohteeksi ja häntä on kuultu rikoksesta epäiltynä. Myöhemmin häneen kohdistunut esitutkinta on päätetty,

koska tutkinnassa ei tullut esiin näyttöä metsästysrikoksesta. On ymmärrettävää, että hän on herättänyt kysymyksen perättömyydestä ilmiannosta, kun poliisin esitutkinta oli käynnistynyt ulkopuolisen tekemästä ilmoituksesta. Tuon asian esitutkinta on kuitenkin päätetty ilman, että A olisi itse voinut asianmukaisesti arvioida esitutkinnan lopettamisen oikeellisuutta - hänellä ei ole tietoa edes kaikista keskeisistä päätöspäätöksistä. Hänen olisi täytynyt "luottaa" poliisin ilmoitukseen siitä, että kysymys ei ole ollut perättömyydestä ilmiannosta. Kantelun kautta hän ei ole voinut saada murettua poliisin vaitiolo-oikeutta. A joutuu tältä osin tyytymään siihen, että laillisuusvalvojana ilmoitan hänelle käsitykseni siitä, ettei nimismies D ole ylittänyt harkintavaltaansa, kun hän katsoi, ettei kysymys ole ollut väärästä ilmiannosta. Tältä osin asianosaisen oikeus tiedonsaantiin ja poliisin vaitiolo-oikeus ovat ristiriidassa ja viimeksi mainitun voisi murtaa vain tuomioistuimien. Osa päätöksen perusteena olleesta aineistosta jää A:lta piiloon.

Sama koskee kotietsintää. A ei voi saada tietoa kaikista keskeisistäkään kotietsinnän perusteista poliisilta eikä kanteluteitseäkään. Tässäkin kohtaa hän joutuu tyytymään laillisuusvalvojana antamaani ratkaisuun kotietsinnän laillisuudesta vailla mahdollisuutta muodostaa omaa käsitystään asiasta kaiken sen aineiston perusteella joka on voinut vaikuttaa hänen asiansa ratkaisuun.

A:lla ei myöskään näytä olevan mitään tehokasta oikeussuojakeinoa, jolla hän voisi itse saada perättömyyden ilmiannosta koskevan asian etenemään. Kenet hän voisi oikeuteen perättömyydestä ilmiannosta haastaa, kun hän ei tiedä, kuka poliisin tietolähde oli? Ongelmallista olisi myös, jos A haluaisi saada kotietsinnän laillisuuden tutkittavaksi tuomioistuimessa. Hän kyllä tietäisi, kuka etsinnästä päätti, mutta asian vieminen tuomioistuimeen olisi vaikeaa. A:lla ei olisi tiedossaan keskeisistäkään nimismies D:n päätöspäätöksistä, joten sellaisen perustellun arvion tekeminen, jota jutun oikeuteen viemisestä päättäminen vaatii, olisi käytännössä mahdotonta.

Kuitenkin perustuslain 118 §:n mukaan jokaisella, joka on kärsinyt oikeudenloukkauksen tai vahinkoa virkamiehen tai muun julkista tehtävää hoitavan henkilön lainvastaisen toimenpiteen tai laiminlyönnin vuoksi, on oikeus vaatia tämän tuomitsemista rangaistukseen sekä vahingonkorvausta julkisyhteisöltä tai virkamieheltä tai muulta julkista tehtävää hoitavalta sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään. Samoin perustuslain 21 §:ssä on säädetty, että jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, silloin kun päätetään hänen oikeuksistaan tai velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteenä (access to court).

Tämä oikeus saada asia tuomioistuinkäsittelyyn on tässä tapauksessa A:n osalta käytännössä estynyt sillä, että poliisi vetoaa asiassa vaitiolo-

oikeuteensa. A:n kannalta tilanne ei ole tyydyttävä. Tilanne on ongelmallinen myös mainittujen perustuslain säännösten ja ihmisoikeussopimuksen velvoitteen kannalta.

Poliisin vaitiolo-oikeus

Poliisilain mukainen vaitiolo-oikeus on erittäin vahva. Vain tuomioistuin voi sen murtaa ja vain jos asiassa on jo virallinen syyttäjä (ei siis asianomistaja) nostanut syytteen (ei siis esitutkinta- tai syyteharkintavaiheessa) rikoksesta, josta voi seurata vankeutta kuusi vuotta tai sitä ankarampi rangaistus.

Sinänsä ymmärrän vaitiolo-oikeuden perusteena olevat välttämättömät tarpeet. Poliisilain esitoissa vaitiolo-oikeutta perusteltiin mm. seuraavasti. "Monet henkilöt, joilla on rikoksen selvittämisen kannalta tärkeitä ja oleellisia tietoja, suostuvat kertomaan tietonsa vain sillä edellytyksellä, että kertojan osuus rikoksen selvittämisessä pidetään salassa. Ehdon perusteena on useimmiten enemmän tai vähemmän perusteltu pelko kostotoimenpiteistä. Todistamisvelvollisuus esitutkinnassa ei velvoita ketään ilmoittautumaan oma-aloitteisesti todistajaksi. Poliisi ei voi edes käynnistää kuulustelua, jolle sen tiedossa ole tutkittavaa asiaa tuntevia henkilöitä. Esitutinnan tehokkuuden kannalta on tärkeää, että myös luottamuksellisia tietoja voidaan saada, jotta tutkintatoimenpiteet voidaan aloittaa ja kohdistaa oikein. Jos tällaista tietosuojaa ei voida luvata, vaarantuu tiedon saanti alisteisessa asemassa oleviin henkilöihin kohdistuvista rikoksista, vaarallisista rikoksentehtävistä sekä ammattirikollisuudesta. Tietosuojaa turvaa henkilön lisäksi hänen perhettään ja muitakin henkilöitä, joihin kostotoimenpiteitä voitaisiin kohdistaa"(hallituksen esitys 57/1994 s.42).

Vaikka vaitiolo -oikeus onkin ilmeisen välttämätön, niin toinen asia on kysymys sen laajuudesta ja käyttöedellytyksistä. Poliisilain 44 § antaa poliisille paljon harkintavaltaa. Poliisin vaitiolo -oikeus menee pidemmälle kuin esimerkiksi lääkärin vastaava. Erytystä on, että sen käytölle ei ole säädetty edellytyksiä. Vaitiolo voidaan perustaa pelkästään siihen, että tiedot on saatu "luottamuksellisesti" eikä laissa ole lausuttu mitään lisävaatimuksia esimerkiksi sen suhteen, mitä intressejä vaitiolo-oikeudella saadaan suojata. Poliisilain esitoissa (HE 57/1994) vaitiolo-oikeuden tarvetta perustellaan lähinnä törkeiden huumeusainerikosten tutkinnan yhteydessä esiintyvään kostotoimenpiteiden uhkaan. Nyt voimassa oleva laki ei kuitenkaan estä käyttämästä vaitiolo-oikeutta miten vähäisessä asiassa tahansa.

Läheskään aina ei toki ole ainakaan oikeudellista merkitystä sillä, mistä poliisin epäilykset alun perin heräsivät. Väärän ilmiannon kannalta ajatellen ei ongelmaa synny, jos vihjetiedon kohteena ollut henkilö ko. teosta tuomitaan. Tosin pakkokeinojen käytön osalta tämä ei riitä; voihan pakkokeinolta silti puuttua perusteet tuolloisen rikosepäilyn vahvuuden suhteen. Ja jos rikosepäilylle ei saada näyttöä, herää tietysti helposti kysymys väärästä ilmiannosta.

Näyttää siis siltä, että mikä tahansa yksittäisen poliisimiehen päättämä intressi riittäisi missä tahansa asiassa siihen, ettei vaitioloa voitaisi ennen

tuomioistuinkäsittelyä murtaa. Yksityisten kansalaisten mahdollisuudet itse kontrolloida tällaisen vaitiolo-oikeuden käyttöä omassa asiassa ovat olemattomat. Erityisen ongelmallista on väärän ilmiannon kohteeksi itsensä katsovan henkilön asema, kuten edellä A:n tapausta arvioitaessa on tullut ilmi. Yleisellä tasolla on myös todettava, että vaitiolo-oikeus näin tulkittuna antaa myös mahdollisuuden väärinkäytösten peittelyyn. Teoriassa on ajateltavissa, että poliisimies voisi halutessaan antaa vihjetiedon antajalle eräänlaisen rikosoikeudellisen "immunitetin". Haluan kuitenkin korostaa, että A:n tapauksessa tai muutoinkaan laillisuusvalvonnassa en ole havainnut, että vaitiolo-oikeudella olisi haluttu peittää sen enempää "ilmiantajien" kuin poliisinkaan väärinkäytöksiä. Kuten edellä olen todennut, ei A:n asiassa minun käsitykseni mukaan ole syytä epäillä väärää ilmiantoa.

Sisäasiainministeriön poliisiosasto on esittänyt, että poliisimies joka saamansa vihjetiedon perusteella on ryhtynyt esitutkinta- ja/tai pakkotoimenpiteisiin jotakuta vastaan, on perustuslain 118 §:n nojalla vastuussa virkatoimiensa lainmukaisuudesta, jos hän ei suostu paljastamaan tiedon antajaa vaitiolo-oikeuteen vetoamalla eikä selvitystä toimenpiteen oikeuttamisperusteista ole muutoin esitetty. Vaikka tämä on sinänsä totta, niin se ei kuitenkaan mielestäni anna pakkokeinon kohteeksi joutuneelle henkilölle riittävää oikeusturvaa. Hänellä ei ole asianmukaista mahdollisuutta saada pakkokeinon oikeutus jonkun ulkopuolisen arvioitavaksi. Esimerkiksi hänen täytyisi nostaa virkarikossyyte tietämättä, mitkä ovat tapauksen oleelliset tosiseikat. Jos poliisimies sitten oikeudessa syystä tai toisesta päättääkin paljastaa salassa pitämänsä tiedot ja käy ilmi, että pakkotoimelle oli täysin lainmukaiset edellytykset, niin asianomistaja häviää juttunsa, jolloin on mm. riski joutua korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Ja toisaalta vaikka poliisimiehen kieltäytyessä kertomasta pakkokeinon perusteita päädyttäisiinkin hänen rankaisemiseensa, jäisi kuitenkin pakkokeinon hyväksyttävyyden selvittämättä.

Lakia säädettäessä näytetään pohditun (väärän) ilmiannon kohteeksi joutuvan asemaa (ks. esim. LaVL 10/1995). Eräissä asiantuntijalausunnoissa kiinnitettiin huomiota siihen, että säännös perusteettomasti heikentää väärän ilmiannon kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Vaitiolo-oikeussäännöstä ei kuitenkaan näistä epäilyistä huolimatta tiukennettu. Minun käsitykseni mukaan olisi kuitenkin syytä harkita, tulisiko poliisin vaitiolo-oikeuden käyttöedellytyksiä säädellä nykyistä tarkemmin. Ainakin vihjetietojen käyttötapaan on syytä kiinnittää poliisin koulutuksessa ja ohjeistuksessa huomiota. Vihjetietojen käyttö ei tietenkään ole kiellettyä esimerkiksi pakkokeinojenkaan perusteena, mutta niitä käytettäessä tulee pitää mielessä poliisin toiminnan (ainakin asianosaisille) perusteltavuuden vaatimukset. Jos niitä käytetään pakkokeinon (olennaisena) perusteena, tulisi poliisin lähtökohtaisesti olla valmis siihen, että vihjetiedon antajan henkilöllisyys on voitava paljastaa. Tästäkin johtuen vihjetietoja tulisi minun näkemykseni mukaan käyttää lähinnä tutkinnan suuntaamiseen.

Käsitykseni mukaan oikeusvaltiossa voi olla salaisiin perusteisiin pohjautuvaa toimivallan käyttöä vain hyvin rajoitetusti ja silloinkin vain kun siitä on nimenomaisesti ja muutoinkin asianmukaisesti lailla säädetty. Pakkokeinon

kohteen tulisi saada tietää, mitkä ovat ne tosiseikat, joiden perusteella pakkokeinoa on käytetty. On ymmärrettävää, että kaikkea tietoa ei voida aina antaa, mutta esimerkiksi vähintään pakkokeinon käytön kynnyksen ylittymisen tulee olla asianosaisille perusteltavissa.

Kysymys on myös viranomaisten toimintaa tunnettavan luottamuksen ylläpitämisestä. Sen tärkeä elementti on, että toiminta on mahdollisimman läpinäkyvää ja että toimenpiteiden perusteet voidaan esittää julkisesti tai että ainakin asianosaiset voivat niihin perehtyä.

Laillisuusvalvonnassa on viime vuosina tullut esiin useita tapauksia, joissa pakkokeinon käyttö on suurelta osin perustettu nimenomaan vihjetietoon, jota ei ole katsottu voitavan paljastaa. A:n tapaus ei siten näytä yksittäiseltä edes siinä koko poliisitoimintaan nähden pienessä otoksessa, joka tulee oikeusasiamiehen arvioitavaksi. Tämä viittaa siihen, etteivät tämäntyyppiset tilanteet ole erityisen harvinaisia ja että kysymyksellä on siten yleisempääkin merkitystä.

4

TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla annan nimismies D:lle huomautuksen vastaisen varalle edellä kohdassa 3.2.2 selostetusta lainvastaisesta menettelystä. Lisäksi kiinnitän D:n, ylikonstaapeli B:n ja vanhemman konstaapelin C:n huomiota kohdassa 3.2.4 poliisin vaitiolo-oikeudesta lausumiini näkökohtiin. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Kuten edellä kohdassa 3.2.4 todetusta käy ilmi, on kysymys poliisin vaitiolo-oikeuden käyttämisestä periaatteellisestikin tärkeä kysymys. Kiinnitänkin myös sisäasiainministeriön poliisiosaston huomiota tuossa kohdassa esittämiini näkökohtiin. Lähetän jäljennöksen päätöksestäni tiedoksi myös poliisiosastolle otettavaksi huomioon ainakin koulutuksessa ja ohjeistuksessa. Samoin tulisi mielestäni harkita, olisiko poliisin vaitiolo-oikeutta koskevaa, hyvin välttää poliisilain 44 §:ää aihetta tarkistaa.

A:n kantelun liitteet palautetaan ohessa.